БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
Институт за балканистика с Център по тракология
"Проф. А. Фол"
Вх. № 544НО-05 / 04.10.2017 г.

РЕЦЕНЗИЯ

За научната продукция на доц. д-р Румяна Прешленова, кандидат в конкурса за „професор“ по 2.2 История и археология /Нова и най-нова обща история за нуждите на секция „Балканите 1878-1945“/, обявен от ИБЦТ в ДВ, бр. 52, от 30 юни 2017 г.

Доц. д-р Румяна Прешленова се явява на обявения конкурс със значителна като количество и качество научна продукция, солиден преподавателски опит и добри постижения в организацията на историческото дирене.

Доц. Прешленова е защитила докторска дисертация през 1990 г., а през 2009 г. е избрана за ст. н.с. II ст. /доцент/. Доц. Прешленова се вписва и в стремежите на по-добрата част от историческата колегия през последните десетилетия – да скъса със самоизолацията на нашите проучвания и да ги представи на вниманието на четящата публика и специалистите в Европа и по света. Доста от нейните изследвания са издадени от авторитетни издателства най-вече в Германия и Австрия.

Основните проучвания на кандидата напълно влизат в параметрите на заявения конкурс. За мен винаги е било трудно да разделям изследванията на такива за докторат, за хабилитация, за голям докторат и т. нат. Особено, когато става въпрос, както е в случая, за най-високата академична длъжност, както е наречена от пародията на закон, с която трябва да се съобразяваме и която би трябвало да бъде кулминация на цялостна дейност, а не на няколко заглавия. Основна тема на нейните издирвания е австрийската политика в Югоизточна Европа през 19-20 в. Тя е един от сравнително малкото изследователи у нас, които сериозно се интересуват от икономическа и социална история. През цялата си дейност като изследовател доц. Прешленова е показвала особен

афинитет към дипломатическата и интелектуална история на Балканския полуостров. Специално трябва да се отбележи, че тя откликва с готовност на новоизлезли монографии и студии в нейната област, като пише многобройни рецензии и отзиви. Тръгвайки от конкретни изследвания, посветени на специфични въпроси, с годините тя разширява обсега на изследваната тематика, за да стигне до представеното за конкурса основно заглавие „Австро-Унгария и Балканите 1878-1912 г.“ , което в известна степен е обобщение на заниманията й още от времето, когато е била млад изследовател, готвещ своята кандидатска дисертация.

Вече споменах, че любима тема на доц. Прешленова е дипломатическата история, но това не означава, че тя се ограничава само с нея. Интересува я историята на личностите или по-скоро на личността в историята, на социалните групи, на особеностите при подготовката на елита в Югоизточна Европа и на мястото на Виена в подготовката на този елит, историята на дефинициите, с които определяме границите и обхвата на Балканите. Много от тези въпроси са развити в тематични сборници, издадени на чужди езици – най-вече немски и английски. Горещо одобрявам тази практика, която не само дава възможност на професионалистите от други страни да се запознаят с нашите научни дирения, а и да бъдат поставени тези дирения в рамките на един по-широк контекст.

Винаги съм гледал със скептицизъм на традицията историкът да се ограничава в едно тясно поле на изследване и да се върти в него като кон, привързан на кола в центъра на хармана по време на вършитба. Та затова напълно одобрявам и посягането към съвсем странична тематика и други хронологически рамки. Струва ми се, че на доцент Прешленова й е време да погледне и към други области, различни от привичния за нея триъгълник Австрия – Балканите – Германия. “. В края на краищата един професор би

трябвало да покаже, че умее да използва строго специализираното си познание и в други области, от които се нуждае обществото.

Това, разбира се съвсем не означава, че подценявам това, което е сторила. Напротив. Монографията „Австрия и Балканите 1878-1912“, която е основното изследване, с което тя се явява на конкурса е първото обобщаващо изследване у нас за австрийската политика на Балканите след двете монографии на Милчо Лалков. При това Милчо Лалков изследваше отделни черти на австрийската политика, докато доцент Прешленова опитва и смея да твърдя достига до цялостни обобщения за намеренията и действията на Виена на Балканите. Монографията се опира на изобилен доказателствен материал, което не е за чудене, като знаем колко години авторката изследва тази проблематика. Увереността, че познава тази област, се чувства както при потвърждаване на тези вече утвърдени в историографията, така и в оспорването на някои представи, заложени от поколения историци. Особено ценно е, че в монографията е спазен баланса между различните територии на Балканите и различните сфери на действие на монархията. С други думи, не се е получило нито „Австро-Унгария и България“, нито само политическите отношения между двуединната монархия и полуострова. При това твърде интересна е и разликата, която авторката прави между отношенията между Виена и балканските държави и политиката й към областите на Балканите, които влизат в територията й. Съгласен съм с доц. Прешленова, когато тя се противопоставя на традиционното виждане за Австро-Унгария като подбудител на конфликти на полуострова, защото с не по-малка доза справедливост за такъв подбудител може да се смята и Русия. С други думи „консервирането“ на установеното в Берлин статукво се поддържа и от Виена и Санкт Петербург само дотам, доколкото това е изгодно на двете велики държави.

Заедно с това имам и поне една препоръка към авторката. Не е напълно покрито заявеното в заглавието намерение. Няма го австрийското и унгарското културно влияние на полуострова, не е направен дори опит да бъдат отграничени едно от друго. С това пълнотата на проблематиката – Австро-Унгария и Балканите не е запълнена докрай.

Твърде интересна е статията Dinge, die verbinden. Überlegungen über die deutsch-bulgarischen Beziehungen seit dem 19. Jahrhundert. Не че този проблем е бил пренебрегван в българската историография. Напротив, не липсват нито ценни монографии, изследващи отделни аспекти на въпроса, нито сборници от статии, които би трябвало да го обхванат по-пълно. Споделям повечето от разсъжденията на доц. Прешленова, макар самият аз по-скоро да клоня към разбирането, че сближаването на България с Германия е предопределено, както от решенията на Берлинския конгрес, така и от стратегическите интереси на Берлин в черноморско-егейския регион. Това, между другото проличава и от мястото на ГДР и ФРГ в търговията на България след Втората световна война – период, който не е разгледан от авторката.

Редица студии и статии на доц. Прешленова, както вече споменах, са посветени на различни аспекти от изграждането на елита най-вече, но не и само на българското общество /Elitenbildung. Die Südost-Stiftung des Mitteleuropäischen Wirtschaftstags Berlin an der Hochschule für Welthandel in Wien; Национализми и идентификация; Виена – едно специално място за българските студенти; Феликс Филип Каниц и школовање младих Бугара у Бечу; Интеграция чрез образование. Българските студенти във висшите учебни заведения на Виена и Грац (1879-1918 г.) ; Emancipation through Education: Some Bulgarian Experience since the 19th Century; State, Society and the Educated Elite in Bulgaria, 1878-1918 /. Това беше тема, която тя разви подробно в предишната си монография, която сега не е представена в

конкурса. Бих искал да подчертая, че не само образованието създава елити, но допълнителните изследвания, които е направила авторката, доизясняват някои аспекти на проблема. Тя изследва убедително и твърде интересно колебливостта при изграждането на националните чувства в елита в края на 19-и и началото на 20-и в.

Малко по-различен е погледът й към образованието в Education as communication: Bulgarian-American Traditions, в която то е разгледано по-скоро като комуникационен канал.

Другият тематичен кръг от нейните изследвания засяга дипломатическата история на полуострова. Те са посветени на теми, някои от които са поставяни и от други изследователи, като тук поне са засегнати и въпроси от историята на културните взаимоотношения /"Mitteleuropa" und "Südosteuropa" als Planungsraum. Wirtschafts- und kulturpolitische Expertisen im Zeitalter der Weltkriege. Подобен характер има и Collegium Germania und die deutsch-bulgarische wissenschaftliche Zusammenarbeit, макар и да е посветена на друг хронологически период /.

Студията Uniting the Balkans: Common Desires and First Initiatives in the Interwar Period /и подобната „Интеграция на Балканите между двете световни войни: проекти и равносметка“ / са посветени на проблем, който отдавна е бил предмет на интерес за историците, така че те по-скоро може да бъде сметнати за опит да се подчертае същественото в дипломатическите инициативи от 30-те г. Струва ми се, че тук студията на английски език би станала по-интересна ако имаше повече за настроенията на обществеността в двете страни. Подобен характер има и студията Netzwerke und Einflussnahme. Die Besonderheiten des deutsch-bulgarischen Verhältnisses vor und während des Zweiten Weltkrieges, която се вписва в многобройните опуси за предисторията и историята на Втората световна война.

Авторката взема отношение и към модерни да не кажа модни въпроси от теорията на историята, които на времето бяха поставени в „Ориентализмът“ на Саид и книгата на Мария Тодорова, въпроси от теорията на национализма / /Wegweiser sozialen Wandels. Über die Verdrängung des Orientalismus aus Bulgarien seit 1878/. Включително и сравнение на развитието на две от нациите в Югоизточна Европа / Benchmarking in the Era of Nationalism. Bulgarians and Slovenes in Comparison/. Между другото, учудвам се защо не е използвана монографията на Б. Лори за османското наследство в България, която има пряка връзка с темата.

Доста от нещата, които доц. Прешленова казва в областта на икономическата политика в редица статии и студии имат тясна връзка с тези, които тя бе издигала и преди и служат като подготовка за обобщенията, които по-късно прави в монографията си /напр. Economic Culture and Economic Policy in Southeastern Europe during the 19th Century/. Всъщност отделни детайли от икономическите взаимоотношения на Австро-Унгария и Германия с Югоизточна Европа са разпръснати в редица от студиите и статиите, с които тя кандидатства в конкурса.

Студията „Виена – едно специално място за българските студенти“ донякъде се различава от обичайните й търсения и аз приветствам този опит да се погледне под друг донейде забулен от романтична нега ъгъл на историята на полуострова и влиянията върху него, макар прилагателното „югоизточноевропейският“ на мен поне ми звучи доста тромаво. Все пак важното е не как е наречен, а какво е изследвано в студията.

Полезни са и двата материала изясняващи понятието „Балкани“ , и начините на употреба на понятието.

Изброеното дотук, струва ми се, е достатъчно без да влизаме в ненужна фактографска пълнота да докаже, че със своите изследвания доц. Румяна Прешленова напълно е осъществила очакванията във връзка с професура по история на балканските народи. Не случайно към приносите й е приложена и убедителна справка за цитиранията на нейните работи, която показва, че тезите на автора са достатъчно добре известни поне на европейската историческа общност, работеща в сходна проблематика. Към това се добавя и активната й преподавателска дейност в Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

В заключние смятам, че доц. д-р Румяна Прешленова има всички качества и е доказала с научната си работа, че е достойна за длъжността, за която аспирира. Аз ще гласувам „за“ и призовавам членовете на уважаемото научно жури да направят същото.

Чл. кор. проф. дин Иван Илчев

3.10.2017